

TRI THỨC Y DƯỢC GẮN VỚI BIỂN ĐẢO Ở HỘI AN

Trần Văn An

Cư dân biển đảo Hội An và các vùng lân cận không chỉ tìm thấy ở biển đảo một kho thực phẩm phong phú vô hạn mà còn dần dà phát hiện ra ở biển đảo nhiều loại nguyên liệu, sản vật có tác dụng chữa bệnh và những cách thức phòng bệnh, chữa bệnh gắn với môi trường biển đảo. Những tri thức này phong phú không kém kho tri thức cùng loại thuộc các địa bàn, môi trường truyền thống khác nhau như núi rừng, trung du, đồng bằng, vốn là những địa bàn gốc của y dược dân gian nói riêng y dược nói chung.

Từ lâu đời dân gian nhiều quốc gia phương Đông đã hình thành ý niệm, niềm tin về việc đi vào rừng núi để tìm các loại lá thuốc, dược liệu chữa bệnh, hình thành nên nhiều truyền thuyết về tục lên núi hái lá thuốc. Nhiều loại dược liệu quý hiếm mang tính chữa bá bệnh, có tác dụng trường sinh bất lão thường được cho là có gốc gác từ rừng núi như tuyết liên ngàn năm, nhân sâm ngàn năm, sừng tê giác ngàn năm... Bên cạnh những ý niệm truyền thống này, tại Hội An và nhiều địa phương biển đảo nước ta còn lưu truyền những câu chuyện về những chuyến vượt biển đến chốn bồng lai tiên đảo để tìm thuốc trường sinh. Cộng đồng dân cư ở đây từ lâu đời đã hình thành niềm tin về một thế giới thần tiên ở biển Đông nơi có vương quốc của vua Thủy tề, hoặc có

những hòn Bồng đảo với những vị tiên có khả năng cải tử hoàn sinh, cho thuốc cứu người qua khỏi bệnh tật hiểm nghèo, kéo dài tuổi thọ. Và trên thực tế, người dân địa phương cũng đã khám phá ra nhiều vị thuốc, phương thức chữa bệnh từ môi trường biển đảo...

Trước hết người dân ở đây cũng đã biết tác dụng to lớn của nước biển, cát biển, không khí trong lành của biển đối với sức khỏe và với một số bệnh ngoài da, phong thấp, suy nhược, bệnh đường hô hấp, viêm xoang, gai cột sống,... Từ tri thức này đã hình thành một phong trào đi biển vào buổi sáng, buổi chiều của đông đảo người dân địa phương nhằm bảo vệ sức khỏe, rèn luyện thân thể, chữa trị nhiều loại bệnh bằng phương pháp tắm biển, chôn người trong cát biển, phơi nắng, đi bộ dọc bờ biển v.v...

Dược tính của nhiều loại nguyên liệu, sản vật, cây lá từ biển đảo đã được phát hiện và sử dụng để chữa trị nhiều chứng bệnh góp phần quan trọng giải quyết tình trạng khó khăn, khan hiếm về thuốc thang và thiếu thầy thuốc chuyên nghiệp trước đây. Tuy chỉ mới sơ sơ tầm trong phạm vi hẹp tại Hội An và thời gian sơ sơ ngắn nhưng chúng tôi đã tập hợp được khá nhiều phương thức chữa bệnh dân gian bằng các nguyên liệu, sản vật, cây lá lấy từ biển đảo. Điều này chứng tỏ kho tri thức y

được gắn với môi trường biển đảo rất phong phú, đa dạng, chắc chắn sẽ gây bất ngờ thú vị một khi được sưu tầm, tập hợp đầy đủ.

Để chống lạnh cóng, trước khi lặn xuống biển người ta thường uống một vài ngụm nước mắm, loại mắm làm từ muối và cá biển. Chống say sóng thì trước khi lên thuyền nhai một ít muối và vài lát gừng tươi. Để chữa chứng đau dạ dày, ho ra máu, hen suyễn, người dân biển lấy nang mực (*loại nang mực lớn, hải tiêu phiêu*), mài thành bột hòa nước uống. Vỏ bào ngư, đặc biệt là loại 9 lỗ (*cửu khổng bào ngư*) đem đốt, tán thành bột dùng chữa mụn nhọt, tiêu độc. Đây cũng là vị thuốc Bắc có tên là Thạch quyết minh. Mai của ba ba, đồi mồi (*miết giáp*) đem đốt tán thành bột dùng chữa lở loét, mụn nhọt. Máu của ba ba, đồi mồi có tác dụng bổ âm, huyết của chúng dùng nấu cháo hoặc nấu thành cao chữa chứng huyết hư ở phụ nữ. Còng biển (*dã tràng*) nấu canh với rau bồ ngọt (*rau ngót*), rau vệt chữa được chứng kiết lỵ. Cá Ông lụy (*cá voi chết giạt vào bờ*) dân biển tổ chức chôn cất theo nghi thức truyền thống và sau ba năm thì cải táng, đem hải cốt về quàng tại lăng Ông. Vào lúc cải táng, dân biển thường cung kính xin mấy đốt xương, gọi là “Ngọc cốt” dành để chữa các chứng nhức mỏi, đau khớp, đau lưng. Khi Ông lụy vào bờ người ta thường lấy một ít

chất nhòn trong miệng cá, gọi là “Long đàm” gói cát, dành chữa chứng khó sinh, hiếm hoi ở phụ nữ. Loại cá lược, một giống cá mập, trên đầu có phần sụn giống hình chiếc lược, dân biển lấy chiếc lược này phơi khô, tán thành bột dùng uống chữa hen suyễn rất hiệu quả. Liên quan đến cá mập, cá voi, một loại chất hình thành trong bụng các loài cá này từ lâu đã được biết đến với tên gọi là “Long diên hương”, một loại dược liệu, hương liệu quý hiếm có tác dụng trừ độc, tăng cường sinh lý, chữa hen suyễn... Một số loại hải sản cũng đã được dùng ngâm rượu để bồi bổ sức khỏe, chống mỏi mệt, chữa một số loại bệnh về xương khớp như bào ngư, cá ngựa (*hải mã*), sấu biển (*hải sâm*), sao biển, trứng chim yến... Đặc biệt, tổ chim yến và vi cước cá là hai loại sản vật, thực phẩm có hàm lượng dinh dưỡng cao từ lâu đã trở thành là những phương thuốc bồi bổ cơ thể, chữa các chứng suy nhược, yếu tì vị, lao phổi... Tổ yến huyết còn được xem như là thần dược có tác dụng chữa nhiều chứng bệnh, chống lão hóa, kéo dài tuổi thọ.

Những con yến chết dính vào tổ (sào nội yến tử) còn được dùng đốt tán nhỏ làm thuốc chữa bệnh lao, hen suyễn... Người dân địa phương còn cho rằng những phụ nữ khó sinh dùng sào nội yến tử này đặt lên bụng thì sẽ sinh nhanh...

Về tính hiệu quả của các cách thức chữa bệnh này, chúng ta hãy xem ghi chép sau của giáo sĩ Alexandre De Rhodes, người đã sống ở Hội An nhiều năm vào nửa đầu thế kỷ XVII: "... Tôi tưởng nên kể ở đây một bí quyết tuyệt diệu giáo dân Đàng Trong dạy tôi để không bị đau dạ dày khi đi biển. Thực ra không bao giờ tôi đi biển mà không bị chứng đó hoành hành trong năm sáu ngày đầu. Thấy tôi quặn đau, người ta mách tôi một liều thuốc rất hiệu nghiệm. Bệnh này là do thuyền tàu chòng chành hoặc hơi khí biển bốc lên. Đây là liều thuốc: mổ bụng con cá lớn lấy mấy con cá con trong đó, đem rán lên, rắc chút hồ tiêu và ăn trước khi bước xuống thuyền. Thế là tức khắc dạ dày cứng cáp, khỏe mạnh, đi biển mà không núng"¹

Cùng với các loại động vật, nhiều loại thực vật, cây cỏ, rong tảo vùng biển cũng được dùng để chữa bệnh. Nhiều loài mứt biển, rong biển đã được phát hiện là những dược liệu dùng nấu canh, nấu cháo bồi bổ sức khỏe, chữa các bệnh nóng gan, cảm sốt. Rau muống biển mọc nhiều ở ven biển đem chặt nhỏ, phơi khô nấu uống chữa bệnh gout, phù thũng, đau bụng kinh niên. Khi bị sứa lửa đụng vào da thì hái lá

rau muống biển vò nát, chà vào vết phỏng sẽ đỡ ngứa rất. Cây rau đắng biển nấu nước uống chữa chứng cao huyết áp hoặc nấu tắm cho trẻ em để trừ ghẻ sài. Cây dừa biển lấy rễ và quả đem phơi khô nấu nước uống hàng ngày chữa bệnh yếu thận, nóng gan, tiêu khát (tiểu đường). Tại các cánh rừng ở Cù Lao Chàm từ lâu dân địa phương đã phát hiện nhiều loại cây lá có dược tính cao hơn trong đất liền như hà thủ ô trắng (bạch thủ ô), ngũ gia bì, sâm núi,... Chúng được bán với giá cao hơn để làm thuốc chữa bệnh. Ở các vạt ruộng dưới chân núi Cù Lao Chàm nơi nước ngọt và nước mặn giao nhau, người dân ở đây cũng đã tìm ra một số loại cây cỏ dùng làm thuốc chữa bệnh như cỏ chân vịt (sa sâm, sâm cát) chữa cảm sốt, ho, sưng phổi; cỏ sài hồ chữa cảm, sốt rét. Đặc biệt trải qua quá trình chung sống với biển đảo người dân Cù Lao Chàm đã khám phá ra tác dụng chữa bệnh của một số loại cây lá trên các vạt rừng đầy ánh nắng và gió biển của Cù Lao Chàm để hình thành nên một loại nước uống từ lá cây gọi là nước lá Lao. Loại nước này được nấu từ 30 đến 40 loại lá đem chặt nhỏ, phơi khô, có tác dụng thanh nhiệt, tiêu thực, hỗ trợ điều trị các chứng bệnh về phong

¹ Alexandre De Rhodos, Hành trình và Truyền giáo, UB Đoàn kết Công giáo thành phố Hồ Chí Minh xuất bản, 1994, tr93.

độc, thời khí. Các sản phụ sau sinh thường dùng loại lá này nấu uống để ngừa phù thũng, chướng bụng, ăn được ngủ được. Vào dịp tết mồng Năm loại lá này được bày bán nhiều ở chợ Hội An và ngày nay trở thành là một sản phẩm ẩm thực, y dược đặc trưng của Cù Lao Chàm...

Như vậy chúng ta thấy rằng tuy chỉ mới khảo sát bước đầu và chưa đầy đủ nhưng kho tri thức dân gian về y dược gắn với môi trường biển đảo ở Hội An đã hiện ra thật phong phú, đa dạng. Sự phong phú, đa dạng này chứng tỏ rằng cộng đồng dân cư ở đây đã có quá trình tương tác, thích nghi lâu dài, sâu sắc với biển đảo. Họ không chỉ nhìn thấy ở biển đảo là nguồn sống, nguồn nguyên liệu, thực phẩm vô hạn mà còn khám phá ra ở biển đảo một nguồn thuốc phòng chữa bệnh cũng phong phú và đa dạng không kém, từ đó tích lũy nên một kho tri thức sâu sắc, hữu hiệu về y dược gắn với môi trường biển đảo. Ngoài tác dụng thực tiễn và tính hiệu quả về phòng chữa

bệnh, kho tri thức này còn góp phần khẳng định bề dày truyền thống và năng lực vươn ra làm chủ biển đảo của các lớp dân cư địa phương trong quá khứ cũng như hiện nay♥

